

Teelt plantmateriaal voor terreinbeheer in Nederland

De afstemming van productie en behoefte bij de voorziening met plantmateriaal voor het terreinbeheer in Nederland is een regelmatig terugkerend onderwerp van discussie. Ondanks de vele adviezen lukt het niet om kwekers de benodigde hoeveelheden en kwaliteiten op het gevraagde moment te doen leveren. Voor de kwekers zijn de opbrengsten uit het "bosplantsoen" nauwelijks kostendekkend. Bij het terreinbeheer valt het moeilijk om enig zicht te krijgen in de toekomstige behoefte aan plantmateriaal; garanties voor afname worden dan ook maar in beperkte mate gegeven.



Elk bedrijf dat wordt geconfronteerd met niet gegarandeerde afzet en met niet gecompenseerde kostprijzen gaat vroeg of laat ten onder. Het voortbestaan van menige kwekerij van bos- en haagplantsoen staat op het spel, terwijl het terreinbeheer bij het planten noodgedwongen vaak anders te werk gaat dan men zich als optimaal had voorgenoemd. Daarbij spelen overigens naast de beschikbaarheid van plantmateriaal ook budgetproblemen een rol. De beoogde bosontwikkeling loopt zo gevaar.

De Bosbouwvoorlichtingsraad en het Bosschap hebben dan ook het initiatief genomen om de problematiek van vraag en aanbod nader te onderzoeken. Een werkgroep uit het Zaadcomité van het Bosschap zal een advies uitbrengen. Ongetwijfeld zal het belang van een goede planning, gekoppeld aan contractteelt, het continueren van het subsidiebeleid van de overheid en de verbetering van de samenwerking in de adviezen worden verwerkt. Wellicht bedenkt nog ie-

■ *Drie oude rotten uit Zundert (P. de Labie, A. M. Doomen en Chr. F. Dornen-Mertens) geconfronteerd met nieuwe ontwikkelingen op kwekerijgebied.*

mand dat meer onderzoek nodig is. Het vraagstuk is een onderdeel van een brede problematiek die de gehele sector van kwekerijen, bosbouw, landschapsbouw, natuurbeheer en houtverwerkers raakt. In dit artikel worden achtergronden belicht en enkele punten aangedragen voor verdere gedachtenvorming.

Huidige afstemming bij de kwekers

Vraag en aanbod van plantmateriaal worden tot op heden veelal nog vanuit het klassieke bosbeheer benaderd. Het betekent, in theorie, dat elk jaar een bepaalde oppervlakte voor herbosching of beplanting in aanmerking komt en dat daarvoor plantmateriaal nodig is. De kwekers spelen daar globaal op in (ten dele via contractteelt, ten dele via teelt voor eigen ri-

sico).

Opmerkelijk is dat bij de kwekers desondanks de situatie in een voorgaand jaar sterk bepalend is voor het telen voor eigen risico. De vraag-aanbod situatie in voorgaande jaren wordt als leidraad gebruikt om de voorraad voor het volgende jaar op peil te brengen of te verminderen. Daarnaast vormt voor de kweker de beschikbaarheid van zaad aanleiding om zijn voorraad al of niet aan te vullen zonder dat afstemming plaatsvindt op de toekomstige vraag. Bovendien mag worden verwacht dat na goede zaadjaren de betreffende boomsoort ook via spontane processen in het terreinbeheer wordt verjongd en de kwekers ook daarom al met een deel van hun planten kunnen blijven zitten.

Verder heeft een kweker natuurlijk te maken met gunstige en ongunstige weersinvloeden die zijn voorraden kunnen beïnvloeden. Er zijn bovendien factoren die veroorzaken dat bij het terreinbeheer de vlaktegewijze planning voor de plantsoenbehoefte

allang niet meer werkt (ontwikkelingsvisies op het bos, zoals die ook in het Meerjarenplan Bosbouw zijn aangegeven). Kortom, de afstemming loopt spaak.

In dit beeld werd en wordt aan de zogenaamde handel nog een belangrijke rol toegeschreven om toch nog voor afstemming te kunnen zorgen. Maar ook de handel speelt in Nederland niet echt in op de situatie. Meestal werkt een (handels-)organisatie voor een beperkte groep belanghebbenden (aannemers, rijksoverheid, kwekers e.d.).

Binnen een dergelijke groep kan de pijn nog wel eens worden verzacht, of kan via contractteelt een deel van de plantsoenvoorziening worden veilig gesteld, maar ook de handel en de bemiddelingsdiensten zijn niet in staat de sturende krachten voor een goede plantsoenvoorziening te beïnvloeden. Immers de plantsoenbehoefte wordt nog onvoldoende gepland conform de visie op de bosontwikkeling of is te sterk afhankelijk van bezuinigingen in het terreinbeheer.

De kwekers

In Nederland beschikken we over een uniek gezelschap kwekers van bos- en haagplantsoen. Veelal van oudsher familiebedrijven die meegeholpen hebben grote hoeveelheden plantmateriaal te leveren voor de sinds begin deze eeuw uitgevoerde bebossingen en landschapsverbeteringen. In de daarvoor bij uitstek gunstige gebieden in Brabant (vooral Zundert en Best) is een grote mate van vakmanschap ontwikkeld. De in het verleden bestaande eigen kwekerijen van bouseigenaren zijn dan ook geleidelijk opgeheven.

[Naast kostenoverwegingen speelden daarbij kwaliteitsaspecten een rol en ook de moeilijkheid om de voorraad in de eigen kwekerij af te stemmen op de toekomstige behoefte.]

Belangrijke kenmerken van de huidige kwekerijbedrijven zijn de moeilijke onderlinge samenwerking en het traag inspelen op marktontwikkelingen. Op dit moment is in Nederland 40 à 50 ha kwekerijgrond voor naaldboomsoorten ingericht en ongeveer 500 ha voor loofboomsoorten. Er zijn 350 bedrijven aangesloten bij de NAKB (die bedrijven hebben overigens ook andere teelten dan bos- en haagplantsoen). 150 kwekers, die ongeveer 50% van het areaal vertegenwoordigen, zijn aangesloten bij de Cultuurgroep Bos- en Haagplantsoen. In totaal houden 1.150 bedrijven zich nu bezig met teelt van bos- en haagplantsoen; de meeste daarvan telen ook andere gewassen.

In tabel 1 worden enkele getallen genoemd uit de jaarlijkse NAKB-overzichten, die een indruk geven van de voorraden gekeurde planten. Slechts een deel van die voorraden wordt op de Nederlandse markt afgezet (± 40%). Het merendeel wordt geëxporteerd.

Bij de levering aan het buitenland spelen andere kwaliteitseisen dan in Nederland nog een belangrijke rol. Plantmateriaal dat aan E.G.-kwaliteitseisen voldoet valt tegen lagere kosten te telen dan het materiaal dat aan de Nederlandse normen moet voldoen. Gezien de risico's en de marktverhoudingen zal een kweker over het algemeen voorraden aanleggen die minder goed voldoen aan de eisen van het Nederlandse terreinbeheer

(tenzij hij contractteelt heeft).

Soms worden aanzienlijke partijen verbrand vanwege het ontbreken van een markt (bijvoorbeeld was dit het geval in het seizoen '85/'86 met stek van populieren).

In alle plantseizoenen die in de tabel staan was er een groot overschot aan groveden. In het seizoen '89/'90 zijn er te veel eiken, is er een ruim aanbod van douglas en is er een tekort aan groveden en een tekort aan fijnspar (Grimbergen 1990).

De meeste kwekerijbedrijven houden zich op de been door levering aan het buitenland en door het telen van andere gewassen (b.v. siergewassen, bomen en struiken voor stedelijk groen e.d.). Sommige bedrijven stoppen ermee, maar vanuit de tuinbouw en de akkerbouw worden ook weer andere bedrijven bij de teelt van bos- en haagplantsoen betrokken. Gezien de problemen bij de afstemming en gezien de betrekkelijk geringe omzet voor het terreinbeheer in Nederland kunnen we ons niet voorstellen dat onder deze omstandigheden veel muziek in de oren klinkt van de kwekers van bos- en haagplantsoen.

Containerteelt

Nieuwe ontwikkelingen dienen zich aan bij de teelt van bosplantsoen, althans volgens Van Tol in het Nederlands Bosbouw Tijdschrift (april 1990). Het gaat daarbij om zogenaamde containerplanten. Onder geconditioneerde omstandigheden kan de teeltduur gemiddeld met een jaar worden bekort en de planten kunnen eventueel met kluit worden geleverd. Voor Nederland zijn deze ontwikkelingen uiterst merkwaardig.

De overleggroep Kwekerijen Bosplantsoen, die een forum vormt van alle partijen die bij vraag en aanbod van plantmateriaal zijn betrokken (kwekers, onderzoekers, voorlichters, handelaren en bouseigenaren), heeft reeds in de 60-er jaren bij de grootschalige opkomst van de containerteelt in het buitenland de mogelijkheden voor toepassing bij het terreinbeheer en bij de kwekerijen in Nederland geanalyseerd. Recentelijk

Tabel 1 Aantallen één- en meerjarige door NAKB gekeurde planten (in miljoenen).

seizoen	totaal loofhout			totaal naaldhout			
	waarvan eik	waarvan beuk		grove den	waarvan fijnspar	douglas	
82/83	34	13,9	3,9	7,5	1,8	3,2	0,6
83/84	44	18,3	5,3	7,1	1,7	2,8	0,6
84/85	47	19,3	6,9	7,0	2,2	2,5	0,7
85/86	52	19,9	10,5	7,3	2,5	2,2	0,5
86/87	59	28,5	3,1	7,2	2,4	2,5	0,7

werden de feiten nog eens op een rij gezet:

Containerteelt voor de bosbouw werd in het buitenland ontwikkeld voor grootschalige bebossingen en herbebossingen met één of slechts enkele boomsoorten. De omstandigheden in het terrein of in de kwekerij (zowel ten aanzien van de bodem als van het klimaat) zijn daarbij dusdanig beperkend dat containerteelt uitkomst biedt. Die omstandigheden kennen we in Nederland niet:

- Het gaat bij ons om geringe aantallen planten van uiteenlopende boomsoorten.
- De bodem is over het algemeen ideaal voor plantwerk.
- We hebben zeer lange plantseizoenen, geschikt voor het planten met naakte wortel.
- De bedrijfsvoering op de kwekerijen in het zuidwesten van ons land wordt nauwelijks door onwerkbaar weer beïnvloed (waardoor een gunstige concurrentiepositie ten opzichte van Duitse kwekerijen wordt verkregen).
- We hebben een goede infrastructuur voor het transport en bovendien korte transportlijnen.

De vraag rijst waarom enkele jaren geleden dan toch de containerteelt voor bosplantsoen in Nederland werd geïntroduceerd. De volgende aanleidingen heb ik kunnen achterhalen:

- 1 Er zijn twee schrale voorjaren ('85-'86) geweest waarbij veel douglaszaailingen verloren zijn gegaan. In kassen en in potjes valt die schade te voorkomen.
- 2 De gedachte kwam op om door verkorting van de teeltduur de flexibiliteit van het kwekerijbedrijf te vergroten (vermijden van overschotten en tekorten).
- 3 Er zijn studiereizen naar Zweden en de V.S. geweest en sommige reizigers meenden dat kwekers moesten inspelen op moderne ontwikkelingen. Incidenten vormden dus de aanleiding. Inmiddels is enkele jaren ervaring opgedaan met de teelt van douglas in containers. Een produkt dat in de toekomst steeds minder wordt gevraagd en waarvan de huidige omzet waarschijnlijk niet voldoende is om

ook maar één kwekerijbedrijf rendabel op containerplanten te doen overschakelen. De huidige trend is dat meerdere bedrijven zich op dit produkt storten en de brandstapels liggen dus in het verschiep.

Evenals voor douglas geldt voor alle boomsoorten dat de werkelijke problematiek ten aanzien van de afstemming bij de ontwikkelingen in het terreinbeheer ligt. Daar dienen de kwekers hun inzichten vandaan te halen om de flexibiliteit te kunnen verhogen. Studiereizen zouden daarom bij voorkeur op de Nederlandse bossen moeten worden gericht. De Nederlandse terreinbeheerders zitten niet te springen om plantmateriaal in containers, terwijl de kwekers nog nauwelijks inzicht hebben in de kostprijs van een dergelijk produkt en in de verhoogde afzetrisico's die daarmee gepaard gaan.

[Overigens is in dit artikel het gebruik van containerplanten voor het siergoed- en het stedelijk groensortiment niet aan de orde. In die bedrijfstakken spelen geheel andere overwegingen en daar zijn containers anders te waarderen.]

Toekomstige afstemming

Dit zal, hoe men het ook wendt of keert, moeten gebeuren met de ontwikkelingen in bossen en landschappelijke beplantingen in het achterhoofd. Daar zien wij weinig grootschalige nieuwe beplantingen of herbebossingen (voorzover dat alsnog zou gebeuren is dat in elk geval van geringe omvang of incidenteel). De ontwikkelingen in het bestaande bos gaan gepaard met langere omlopen dan voorheen, met kleinschalige ingrepen en vooral met spontane ontwikkelingen van de tot voor kort alleen nog maar geplante boomsoorten. De groveden zal in betekenis sterk afnemen, terwijl douglas en beuk bij uitstek geschikt zijn om zich in het kleinschalige bosbeheer spontaan te verjongen. Het gebruik van plantmateriaal van eik zal afhangen van de moed van terreinbeheerders om nog op grotere vlakten te verjongen en om verbetering van de kwaliteit van de huidige eiken te bewerkstelligen. (Niet ieder-

een zal wellicht genoeg nemen met het Hongaarse struikgewas dat nu veelal het aanzien van onze eiken bepaald.)

De hoeveelheden voor het Nederlandse terreinbeheer te telen plantmateriaal zullen afnemen en er zal een geheel andere verdeling naar boomsoorten ontstaan.

Met nadruk wordt hier nog eens gewezen op het belang voor het terreinbeheer om de verjonging van het bos met meer zorg ter hand te nemen. Verjonging is het belangrijkste mechanisme waarmee de uiteindelijke kwaliteiten van de bossen en beplantingen kunnen worden gestuurd. De huidige ontwikkelingen bij de verjonging in het terreinbeheer worden te sterk beïnvloed door twee modeverschijnselen: bezuiniging en begrazing. Wanneer de kwaliteit van de bossen ons aan het hart gaat dan zal de verjonging niet door dergelijke modes moeten worden bepaald. Zolang dat dreigt durf ik kwekers niet aan te raden om zich nog op deze markt te begeven. De verjongingsstrategie voor het Nederlandse bos en die voor de beplantingen verdienen derhalve serieuze aandacht om enige toekomst aan kwekerijbedrijven te bieden. In elk geval begint daar de afstemming (en niet bij contractteelten op basis van subsidiestromen).

Die verjongingsstrategie zou ook de interesse van de houtverwerkende bedrijven moeten hebben, opdat ook zij beter kunnen inspelen op de toekomstige bossamenstelling. Het is opmerkelijk dat zowel de kweker als de houthandelaar te veel naar volwassen bomen kijkt, de één voor het zaad, de ander voor het hout.

Onderzoek en voorlichting

De onderzoek- en voorlichtingsprogramma's zijn tot voor kort sterk gericht geweest op de verbetering van de kwaliteit van de in het verleden meest gebruikte boomsoorten. Vooral de selectie en veredeling van Populier, Iep, Groveden en Douglas zijn met voortvarendheid ter hand genomen. De eik heeft betrekkelijk weinig aandacht gekregen. Men kan er vanuit gaan dat inmiddels voldoende goed

uitgangsmateriaal (onder meer via zaadgaarden en zaadopstanden) ter beschikking staat om de eerst genoemde boomsoorten in dezelfde of zelfs in grotere aantallen dan in het verleden het geval was, aan te planten. Maar die aantallen hebben we niet nodig. Voor een deel blijven de inspanningen van het onderzoek dus onbenut. Dat neemt niet weg dat kwaliteitsverbetering van uitgangsmateriaal voor onze toekomstige bossen en beplantingen een zaak is die meer aandacht verdient. Terreinbeheerders hebben er belang bij dat onderzoek en voorlichting voor de kwekerijen meer op de toekomst worden gericht. De kosten van dergelijke activiteiten zouden ook meegewogen moeten worden bij de toekomstige organisatie van de plantsoenvoorziening. Tegen die achtergrond zou ook de bedrijfsvoering van de teelt van plantmateriaal voor het terreinbeheer in Nederland nader onderzocht moeten worden.

Het zou wel eens in het belang van het terreinbeheer kunnen zijn dat er een aparte benadering ontstaat tussen de bedrijven die voornamelijk op exporten sierteelt zijn gericht en bedrijven die tegemoet komen aan de verlangens van de terreinbeheerders. Nog een stapje verder en we hebben weer een vorm van eigen kwekerijen met alle zorgen van dien.

Samenvattend

Er moet zéér veel gebeuren om een goede afstemming te bewerkstelligen bij de voorziening met plantmateriaal voor het terreinbeheer in Nederland. Verouderde beplantingsideeën, stormen en subsidieregelingen vormen onvoldoende basis voor een gezonde ontwikkeling van kwekerijbedrijven. De kwekers zullen zich moeten oriënteren op de ontwikkelingen in de terreinen van de beheerders, hetgeen betekent dat er een ander sortiment, dan tot nu toe gebruikelijk was, moet worden aangeboden. Het onderzoek en de voorlichting zullen hun aandacht naar andere boomsoorten moeten verleggen en zullen vooral de bedrijfsmatige kant van het kweken van plantmateriaal ter hand moeten nemen. De

ontwikkeling van containerplanten voor de Nederlandse bossen lijkt geen gezonde basis te bezitten.

Terreinbeherende instanties moeten zich meer rekenschap geven van de betekenis van de verjonging voor de toekomstige kwaliteiten van de bossen en beplantingen. Er zal een verjongingsstrategie nodig zijn gebaseerd op beleidsvisies en op inzichten van terreinbeheerders. Gezien de belangen, ook voor de partners uit het bedrijfsleven, uit de natuurbescher-

ming en wellicht uit de recreatie, zou te overwegen zijn om het kwekerijbedrijf meer te integreren in de bedrijfsvoering van (samenwerkende) terreinbeherende instanties.

Literatuur

- Grimberg, G. 1990. Actuele situatie plantsoenvoorziening. Bosbouwvoorlichting 29; half februari 1990.
Van Tol, G. 1990. Nieuwe ontwikkelingen bij de teelt van bosplantsoen. Ned. Bosbouw Tijdschrift 62; 4 april 1990.

Commentaar

De Nederlandse boomkwekerij omvat verschillende produktgroepen met verschillende teeltmethodes en bestemmingen: rozen, vaste planten, vruchtbomen, sierheesters en bosplantsoen. De laatste groep heeft te maken met een uitbreidend areaal en stagnerende afzet.

Uitbreiding van areaal is gebaseerd op toekomstverwachtingen. En die toekomst voor kwekers van materiaal voor bos, landschap, recreatie en stedelijk groen leek zo zonnig. . .

Immers, in de tachtiger jaren zijn we overstromd met plannen, nota's en rapporten vanuit de overheid over de noodzaak van meer groen: milieu, de ozonlaag, de kooldioxyde, houtproductie, welzijn stadsbewoners, natuurbescherming, recreatie dicht bij huis – het kon niet op met al die mooie plannen en goede voorname en al dat moois dat aangelegd moest worden, moest wel leiden tot een explosie in de vraag naar dat nuttige groen.

We weten nu wel beter. . .
Boomkwekers kweken bomen om daarmee de kost te verdienen, niet om het maatschappelijk belang te dienen op het punt van milieu of welzijn.

De kurk waar de Nederlandse boomkwekerij op drijft is de export, wij bedienen ook graag de binnenlandse markt, als die markt perspectieven biedt.

Gerichte teelt op overheidsdoelstellingen is mogelijk als er afspraken met die overheid gemaakt kunnen worden, maar dat is tot nu toe niet gelukt.

Overheidsbeleid t.a.v. bos, landschap en stedelijk groen wordt bepaald door de aktualiteit, de politieke verhoudingen en soms door de waan van de dag. De strijd in Nederland om iedere vierkante meter gaat voort: landbouw, industrie, wegen, woningen, recreatie, natuur – ieder eist zijn deel en daar tussen maken we "snippergroen".

De kweker wil produceren en verkopen, als terreinbeheerders aangeven wat zij willen, hoeveel en wanneer. Waarom zouden de kwekers daar niet op in willen spelen?

Maar vage beleidsnota's en wazige doelstellingen zijn geen basis voor een commercieel bedrijf.

C. G. van Gelderen
voorzitter Nederlandse
Bond van Boomkwekers